

סוריה ולבנון

היישוב היהודי בסוריה ובלבנון היה בשלטון וישי מ-29 בדצמבר 1940, כאשר הגיע הנציב העליון גנרל אנרי דנץ מטעם וישי לביירות, עד 14 ביולי 1941, עם כיבוש סוריה בידי צבאות בריטניה וצרפת החופשית. רק עם מינויו של דנץ התחילה תקופת וישי בלוונט, כי הנציב העליון הקודם, גבריאל פואו, נמנע בשל נטיותיו האישיות מלהפעיל בלוונט את התחיקה האנטי-יהודית של וישי, והמשיך למעשה את הנהלים שלפני מפלת צרפת ביוני 1940.

לעומת המקומות האחרים שהיו בשלטון וישי, בצרפת ובארצות שלטונה שבצפון אפריקה, שפר חלקן של קהילות הלוונט. גרם לכך בראש וראשונה הזמן הקצר של שלטון וישי בפועל בלוונט – כשישה חודשים בלבד – שלא היה בו די להפעיל בצורה יעילה ויסודית משטר חדש. גם חופש הפעולה של וישי בלוונט, שהיה שטח מנדט, היה מוגבל יותר מאשר במושבות ובמדינות החסות של צרפת בצפון אפריקה. הלוונט היה מוקף שטחים בשליטת הצבא הבריטי, ומבודד מבחינה כלכלית בתוך מערכת כלכלית בריטית – דברים שהחלישו את אחיזת צרפת באיזור, שהיתה בלאו הכי רעועה נוכח התחזקות השאיפות הלאומיות של סוריה. יתירה מזאת, אנרי דנץ נאלץ לטפל בקרע שבקרב אנשי הממשל הצרפתי בלוונט בין אוהדי וישי ובין אוהדי צרפת החופשית שבהנהגת שרל דה גול.

מסוף אוגוסט 1940 ייצגה את האינטרסים של מדינות ה'ציר' באיזור ועדת שביתת-הנשק האיטלקית. ואף כשהגיע לסוריה שליח המחלקה המדינית של משרד החוץ הגרמני, דרש דנץ שכול המגעים לתיאום צבאי באיזור יוסיפו להתנהל בצינורות קישור איטלקיים ולא גרמניים. עם זאת, כתוצאה מן ההבנה בין גרמניה לוישי, איפשר דנץ למטוסי חיל האוויר הגרמני להשתמש בשדות התעופה בסוריה בנושאים נשק ותחמושת למרידת רשיד עאלי בעירק באפריל 1941.

במקרא מצויות עדויות על אחדים מבני ישראל שישבו בשטחי סוריה ולבנון של היום כבר בימי הבית הראשון, ומימי הבית השני היו בהם קהילות יהודיות גדולות. בראשית שנות ה-30 של המאה העשרים היה מספר היהודים שם כ-35,000, והם היו משולבים מבחינה כלכלית, תרבותית ולשונית בסביבתם הערבית. רוב מניינו של היישוב היהודי בלוונט היה מרוכז בארבע קהילות גדולות: חלב (כ-17,000), דמשק (כ-11,000), בירות (כ-5,500) וקאמשלי שבג'זירה (כ-1,000). יהודים מעטים היו במקומות אחרים: טריפולי, צידון, בחמדון ועוד.

בראשית שנות ה-30 הורעו במידה רבה היחסים המורכבים בלאו הכי עם האוכלוסייה המקומית הערבית, בשל בעיית המיעוטים בסוריה. המאורעות בארץ-ישראל, התחזקות התנועה הלאומית הסורית, והתפשטות התעמולה הנאצית גרמו רדיפת יהודים והאשמתם בציננות. מגמה זו התחזקה במיוחד אחרי חתימת החוזה הסורי-הצרפתי ב-1936, שהפיח תקוות בקרב הלאומנים הסורים, ועוד יותר לאחר שהפרלמנט הצרפתי דחה את אישור

החווה. ב-1937 ביקר בסוריה מנהיג ה'היטלרינגנד' בלדור פון שיראך ו-15 עוזרים. סיסמות נאציות נפלו על אוזניים קשובות, בעיקר בקרב ארגונים בעלי נטיות פשיסטיות דוגמת המפלגה הסורית הלאומית של אנטון סעאדה, מפלגת ה'אסתקלאל' הסורית ומפלגת 'נג'אדה' הלבנונית. ראוי לציין שהאפטריארך המארוני, אנטואן פייר ערידה, יצא נגד התעמולה הנאצית ורדיפת היהודים.

ב-1938 התרבו והחמירו התקפות על יהודים בסוריה. יהודים אחדים נדקרו למוות בידי מוסלמים לאומנים מבלי שהמשטרה התערבה, ולעיתים אף לעיני השוטרים. ברחבי דמשק וחלב הופצו כרוזים שקראו לחרם על יהודי סוריה. היהודים נדרשו להפגין נאמנות למולדת הסורית, בין השאר על-ידי שימוש בלבדי בערבית בכול האירועים הציבוריים.

בשלטון וישי החמירה הצנזורה על העיתונות. הביטאון של יהודי הלוונט 'אל-עאלם אל-אסראילי' נאלץ לשלם מס שפתיים למשטר. אנשי מינהל אחדים פוטרו מתפקידיהם, ביניהם ספירו, מנהל לשכת האספקה. יהודים רבים נאסרו, ביניהם גם טוביה ארזי, ראש רשת המודיעין של ה'הגנה' שפעל במסגרת המודיעין הבריטי. לפי אחת הגרסות נתן דנץ הסכמתו להקים מחנה ריכוז בסוריה, ואולם, לא היה סיפק בידו לממש כוונה זו.

המצוקה הכלכלית, שהשתררה מיד עם סגירת הגבולות בין סוריה לשכנותיה (29 בדצמבר 1940), פגעה גם ביהודי הלוונט. החל מחסור במצרכים חיוניים כגון נפט, סוכר ולחם. יוקר המחייה האמיר, ועל רקע זה התחוללו הפגנות המונים נגד השלטונות הצרפתיים, ואף פרצו מהומות ובהן נהרגו עשרות בני-אדם. בראשית מרס 1941 עלה מחיר הלחם ב-50%.

הידיעות על רדיפות היהודים באירופה הגיעו לבירות לפני שהגיעו לקהילות האחרות בלוונט. בשנים הראשונות למלחמה הגיעו פליטים יהודים מבולגריה ומיון בסירות לבירות. אליהו אל-מאליח, מנהל התלמוד-תורה שבבירות, הרבה לטפל בהם והבריחם דרך גבול לבנון לארץ-ישראל. בשנים 1938-1941 הגיעו גם לחלב פליטים יהודים מאירופה. הם באו בדרך היבשה מתורכיה והיו במצב גופני ונפשי ירוד. בני הקהילה טיפלו בהם, דאגו לצורכיהם ושלחום לארץ-ישראל.

כול ששת חודשי שלטון וישי חיו היהודים בחרדה עמוקה מפני התחיקה האנטי-יהודית. בראש ובראשונה היתה הכוונה ליישם בלוונט את החוק מיום 3 באוקטובר 1940 המסדיר את ה'מעמד של הנתינים מן הגזע היהודי', אשר סגר בפני היהודים את כול משרות הציבור וכן את משרות הניהול והייצוג במגזר הפרטי. משלחת מטעם קהילת בירות בראשות יוסף פרחי ואליהו אל-מאליח נפגשה עם הנציב העליון פואו, שעדיין ייצג את המשטר הקודם, הרפובליקני, וטענה כי אין להחיל חוקים אלו של משטר וישי על יהודי הלוונט היושבים במקום 'כבר לפני ישו'. ואולם, הנציב הוחלף, ובנציבותו של דנץ פורסמו רשמית חוקי וישי (ב-26 במרס, ב-19 וב-23 באפריל 1941), אלא שלא היה סיפק להוציאם אל הפועל, כי ב-8 ביוני 1941 פלשו כוחות בריטניה וחבר-העמים הבריטי, וכן כוחות צרפת החופשית, לסוריה

וללבנון, וב-14 ביולי נכנעו כוחות וישי בלונט. ואולם, גם אחרי שחרור הלוונט בידי הבריטים וכוחות צרפת החופשית לא ביטלו הצרפתים רשמית את החוקים הללו חודשים רבים, מחשש לתגובה עויינת של הערבים.

האיום החמור ביותר ליהודי הלוונט במלחמת-העולם השנייה היה מצד הלאומנים הערבים המושפעים מתעמולה פשיסטית, שפעלו יד ביד עם המופתי הירושלמי חאג' אמין אל חסיני. תכניותיהם המיבצעיות אמורות היו להתחיל במרידה בסוריה.

אווירת ההסתה בסוריה והידיעות על הפוגרום בעירק גרמו, שכבר בסוף שנות המלחמה החלה יציאה מסוריה, בייחוד של הנוער, ועלייה חשאית לארץ-ישראל.